

Viktor Klingbergs skulder

Viktor Klingberg var född 1856. Han studerade i Uppsala från 1877 och avlade medicine kandidatexamen 1885, och hade sedan flera korta förordnanden som läkare på olika platser; 1890 avlade han medicine licentiatexamen och var då färdigutbildad och hade sedan nya tillfälliga läkartjänster. Men han verkar ha haft svårt att få ekonomin att gå ihop och han skaffade sig före emigrationen till Sydafrika en del skulder som han inte kunde betala.

I de brev som Viktors skrev i Afrika talas om flera olika lån. Två stora lån är från 1886 resp. 1890 (och förblev åtminstone delvis obetalda under minst ca 25 år); hur gamla de andra skulderna är är okänt. Det är också okänt varför han lånade pengar, liksom om hans dåliga ekonomi berodde på brist på inkomster eller höga utgifter. Det är möjligt att skulderna, åtminstone delvis, är redan från studietiden i Uppsala, men de två lån som kunnat dateras är alltså från åren mellan medicine kandidatexamen i Uppsala och licentiatexamen i Lund.¹ Vi vet inte var Viktor bodde denna tid² och vad han gjorde mer än att han alltså hade flera läkarvikariat och att han förberedde sig för licentiatexamen; kanske var vikariaterna korta och inkomsterna små dessa år.

I ett brev till pappa skrivet i London på väg till Sydafrika 8/3 1894 talar Viktor om skulderna som en anledning till att emigrera; han ser inte någon möjlighet att betala dem om han stannar i Sverige. Viktor skriver också att han inte tycker det är till någon nytta att betala av med det lilla han har, utan att det är bättre att använda pengarna till att skaffa mera. (Alltså genom att emigrera.) Det är en inställning som han visar i handling flera gånger senare också - tyvärr lyckas hans olika investeringar inte så bra.

I nästan varje brev hem till pappa (1894-1913) talar Viktor om sina skulder, och att han snart ska skicka pengar. Ibland gör han det också (t.ex. 23/6 1899 och 1/10 1899), men inte så mycket som han hoppats kunna skicka.³ Han betalar sina räntor (åtminstone ibland; kanske inte alltid) men sällan något mer. Dock verkar hans ekonomi bli bättre de sista åren av den period (1894-1913) som breven till pappan omfattar, och han gör en del avbetalningar. Vi vet inte säkert vad som hände sedan, och om resten av skulderna någonsin betalades eller inte, men i breven efter första världskriget (1919-1937) nämns inget om skulder.

Vi vet inte säkert hur många och hur stora skulderna var, men följande slutsatser kan dras av Viktors egna brev till pappa och brodern Richard, och av några brev mellan Viktors pappa Erland Theodor (1821-1914) och Viktors bröder Richard (1854-1907) och Erland (1866-1938) där Viktors skulder omtalas. Sammanställningen nedan tyder på att de totala skulderna var minst 10 000 kronor, vilket motsvarar närmare 700 000 kronor i köpkraft i dagens penningvärde (2015). Jämfört med lönerna motsvarar skulderna en ännu större summa idag;⁴ Viktor nämner i ett brev till pappa (11/3 1895) att lönen i Älvdalen (där han arbetat men inte fått fast tjänst) var 3 000 kronor⁵ [per år] (motsvarande ca 200 000 kr. 2015); enligt listan nedan hade han alltså 2 eller 3 skulder på vardera en årslön.

¹ I Uppsala hade Viktor 1882-85 Helmfelts stipendium (troligen 150 kr/termin, motsvarande ca 9 000 kr/termin 2015). Detta räckte knappast att leva på, men var ett bidrag till ekonomin. Det är också troligt att föräldrarna bidrog.

² Viktor är skriven hos föräldrarna hela studietiden och till 1891, men det behöver inte betyda att han verkligen bodde där.

³ Viktor skriver t.ex. 8/11 1895 till pappa att han hoppas kunna skicka pengar snart, och att han har flera hundra pund utestående i fordringar, men att det går trögt att få in pengarna. (Han verkar inte se ironi i detta.)

⁴ Eftersom reallönerna stigit kraftigt sedan dess, även för läkare (och mycket mer för en genomsnittlig arbetare); köpkraften har ökat kraftigt på drygt 100 år.

⁵ Detta stämmer ganska bra med lönestatistik för läkare på sjukhus 1896 [SCB, BISOS X Aflönings- och pensionsstatistik 1899] där typiskt en överläkare har 4 000 kronor och en underläkare 1500-2500 (+ bostad), per år. Det är dock okänt om dessa läkare kunde räkna med inkomster utöver lönen, t.ex. från privatpatienter.

Räntesatsen för de flesta lånen är inte känd, men en vanlig utlåningsränta på 1800-talet var 6%, och troligtvis betalade Viktor det, eller ungefär det, på de flesta lånen (kanske inte till sin bror?).⁶ Det verkar alltså som om Viktor betalade omkring 600 kronor (motsvarande ca 40 000 kr. 2015) om året i ränta, vilket skulle vara 20% av hans lön i Älvdalen.

Viktors olika skulder:

Örebro arbetshus ("Örebrolånet"), 3 000 kronor (motsvarar ca 200 000 kr. 2015).⁷ Örebro arbetshus var en stiftelse grundad 1803 för att ge fattiga vuxna och barn hjälp och arbete; rätt snart blev det enbart ett barnhem för fattiga barns uppfostran och sysselsättning. Det låg från 1806 till 1930-talet i ett gammalt stenhus vid ån, mitt emot Örebro slott.

Beloppet 3 000 kr. framgår av ett brev från pappa Erland Theodor 21/4 1896, där han skickar en förlaga till ny revers. Se bild nedan.

Lånet var taget hösten 1886 och förföll 1896, men omsattes (enl. brev 29/9 1895 – 10/3 1896).⁸ Det omsattes fler gånger (se brev 1/10 1899 och 6/1 1905). Räntan var 6%, men sänktes till 4,5% när lånet sattes om 1896;⁹ den verkar senare ha stigit till 6% igen.¹⁰

Detta lån sköttes av Viktors far Erland Theodor, så Viktor skickar honom pengar och nya reverser ibland; Viktor skriver 8/11 1895 till honom "De behöfva ju inte veta att jag är i Africa".

Viktor skickar 100 £ (1800 kronor, motsvarande 100 000 kronor 2015) till Örebrolånet 6/7 1902. Å andra sidan verkar skulden fortfarande vara 3000 kr. 1905,¹¹ så vad som hände är oklart. Sedan har Viktor i alla fall betalat av i omgångar. Sommaren 1909 återstod 1500; då betalade Viktor 1000 kr. så att bara 500 kr. återstod.¹² 1/9 1913 återstod fortfarande en skuld på 500 kr. (motsvarande ca 25 000 kr. 2015), så tydligen hade inget mer betalats av då.¹³

⁶ Detta stämmer också med riksbankens diskonto, som i början av 1890 var 4%, och varierade fram till 1913 mellan 3,5% och 6%. Utlåningsräntan (speciellt på lån utan säkerhet) bör ha varit högre.

⁷ Innan bankväsendet i Sverige utvecklades under andra halvan av 1800-talet förvaltade olika stiftelser sina fonder bl.a. genom att låna ut pengar till privatpersoner. Detta skedde tydligen fortfarande.

⁸ Pappa Erland Theodor skriver 21/4 1896 till Viktor att reversen är skriven 29/9 1886 och därför förfaller 29/9 1896. Tydligen gällde reverser bara i 10 år, och måste sedan förnyas. Andra Matabelekriget pågår och Viktor skickar minst fyra reverser för att någon av dem skall komma fram.

⁹ Brev från pappa Erland Theodor till Viktor 21/4 1896. (Just 1896 var diskonton rekordlågt, 3,5%.) I ett brev till pappan 23/6 1899 nämner Viktor att Örebrolånet har billig ränta, vilket tyder på att andra av hans lån har högre ränta, troligen 6%.

¹⁰ Den 22/10 1905 skickar Viktor pappan 10 £, ungefär 180 kr, till ränta. Troligen är beloppet fortfarande 3000 kronor och räntan nu 6% igen. (Diskontot var nu 5%, och hade de senaste åren varit 4,5-6%.)

¹¹ Den 22/10 1905 skickar Viktor som sagt 10 £, ungefär 180 kr, till ränta. Om räntan är 6% var skulden 3000 kronor. Den 9/5 1906 skickar Viktor pappan 25 £, ungefär 450 kr., för att betala förfallna räntor. Eftersom räntorna annars betalades i december verkar det som om Viktor legat efter med betalningarna.

¹² Pappa Erland Theodor skriver 8/11 1909 i ett brev till sin son Erland att sedan 1000 kr. betalades i somras (d.v.s. sommaren 1909) är skulden 500 kr. (på vilket pappan skall skicka ränta till 1/12).

¹³ Pappa Erland Theodor skriver 17/5 1913 till sin son Erland att Victor skickat en växel på 10 £, och fortsätter "Jag hade hoppats han skulle sändt 30 så att jag kunnat till fullo betala hans Örebroskuld." 30 £ var 540 kr., ungefär 500 kronor + ränta.

Formulär

Till Arkitektförvaltningen i Örebro eller
vid betalt utbetalad efter 6 (sex) månaders förel
skedd uppsägning en lönefångst samman för betald
(3000) kronor med dess löpande 4 1/2 proc. ränta
från 1 vidbliden januari till slutet sken och skad
räntan för hvarje år beräknad den 4 Dec. vara till
förvaltningen inbetald. Valuta betänker försäkras

Givels d. 1896

V. E. K.

Reversens af

(Sjün)

Revers för Örebrolånet. Förlaga skriven av Viktors far Erland Theodor 1896.

John Petree, minst 3 000 kronor (motsvarar ca 200 000 kr. 2015). John Petree (1833-1912) var godsägare; han ägde Bollstanäs utanför Upplands Väsby 1882-1903, och sedan Svarttorp vid Överjärna till sin död.¹⁴

Detta lån omtalas ofta i Viktors afrikabrev. Petree blev med tiden blev missnöjd och ville ha tillbaka sina pengar.¹⁵ Pappa Erland Theodor och Viktors bröder Rickard, Carl, Fredrik och Erland hade gått i borgen, och 1905 kräver tydligen Petree dem på pengarna.¹⁶ I ett brev 1905 till sin far säger Richard att han inte vill vara med och betala eftersom Viktor redan är skyldig honom mycket, och att de andra bröderna väl kan betala 1 000 kronor var istället för 750. (Pappan hade nog inga pengar att bidra med.) Detta visar att skulden var 3 000 kronor 1905, men Viktor har möjligtvis betalat en del redan tidigare.

Gissningsvis gjorde pappan och bröderna en uppgörelse med Petree 1905 och betalade halva lånet då.¹⁷ I John Petrees bouppteckning¹⁸ 1912 står bland osäkra fordringar: "V Klingberg enl. 2 rev d. 20/7 1890 Kr 1.590".¹⁹ Det

¹⁴ John Petree var född Johan Pettersson och kom från Månshöjden i Gåsborns socken, bara en mil från Gustafsströms bruk (också i Gåsborns socken) där familjen Klingberg bodde 1866-1886. Visserligen hade John Petree då redan flyttat hemifrån, men det verkar troligt att Viktor kände John Petree genom hans familj i Gåsborn. John Petree var utomlands i många år och blev förmögen där; han flyttade tillbaka till Sverige 1882 och köpte Bollstanäs och kom då närmast från Kimberley i Sydafrika där han enligt uppgift blivit rik på att gräva diamanter.

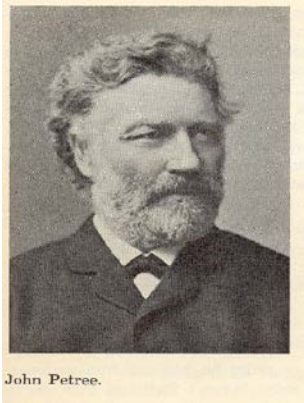
¹⁵ Se t.ex. brev från Viktor till pappan 8/3 1894, 23/6 1899 där Viktor också skriver att han sänt Petree ett mindre belopp, 12/3 1900 där Viktor skriver att han måste sända Petree över 2000 kr. i juni (om han gjorde detta framgår inte, men det verkar tveksamt) och 17/4 1904.

¹⁶ Pappa Erland Theodor skriver 31/1 1905 till sin son Erland att mycket är oklart och att han inte anser att de är skyldiga att betala så länge Viktor finns i livet, åtminstone inte innan han får en avskrift av reversen så att han kan se hur den är formulerad. Han har begärt en sådan avskrift från Petree, men Petree skickar ingen utan bara ett "oförskämt" brev där han tydligen kräver betalning.

¹⁷ Erland Theodor skriver 31/1 1905 till Erland också att han inte vill processa vid sin ålder, utan vill göra ett erbjudande, vilket tydligen alla utom Rickard går med på. Erland Theodor tycker att 750 kr. per man är för mycket, men att man kan föreslå ett mindre belopp. Det verkar som om Petree accepterade det.

¹⁸ Öknebo häradsrätt F2:46 (1912-1912) sida 59 (ArkivDigital bild 620).

är okänt om detta någonsin betalades. En av John Petrees söner skrev till Viktor och krävde honom, men Viktor hävdar (brev till pappa 10/3 1912) att kapitalet är betalat sedan länge, och att reversen är för gammal och inte längre giltig, och att unge Petree försöker få ränta på ränta.²⁰ Vad som hände sedan är okänt.

7 December förrättad

Transport	15.082 45	64.537 25	
V. Klingberg enl. 2 rev. d. 20/7 1890			59
Kr. 1.590			
Advokaten Leopold Nordgren enl. kontok-			
Kr. 1.045		15.082 45	
<u>Fastighet.</u>			
Antl. svarttorp N:o 1 i Orverjerna socken,			
länsvärde		12.500 --	
<u>Summa Kronor.</u>		92.119 70	

Utdrag ur John Petrees bouppteckning 1912 (källa: Arkiv Digital)

Lindstedt, okänt belopp (kanske 3 000 kronor, motsvarar ca 200 000 kr. 2015). Lindstedt skulle kunna vara Adolf Fredrik Lindstedt (1847-1915), läkare i Uppland; han är äldre än Viktor men också läkare. Detta är dock inte helt säkert.

Skulden till Lindstedt nämns ofta i Viktor's brev, och åtminstone en gång skickar Viktor pengar; den 12/3 1900 skriver Viktor till pappa att han sänt Lindstedt 10 £ (ca 180 kr, motsvarande ca 10 000 kronor 2015). Om detta är ränta eller en avbetalning är okänt, men man kan misstänka ränta; det skulle kunna vara 6% ränta på 3 000 kr.

Detta är sista gången Viktor nämner Lindstedt i de bevarade breven; vad som hände sedan med lånet är okänt. (Det är ju möjligt att de 10 £ Viktor skickade 1900 betalade av hela lånet, men det verkar troligare att lånet var av samma storleksordning som de till Petree och Örebro.)

Hellberg, okänt belopp. Hellberg skulle kunna vara Erik Florentin Hellberg (1856-1923), läkarstuderande i

¹⁹ Summan 1590 är gissningsvis 1500 + 90 kronor ränta (6%).

²⁰ Att både säga att skulden är betald och att hänvisa till att reversen är för gammal låter inte helt övertygande. Med "ränta på ränta" menar Viktor möjligtvis att en del tidigare räntor inte betalats i tid.

Uppsala samtidigt med Viktor och senare läkare, men detta är inte säkert.

I ett brev 25/10 1894 skriver Viktor om det "Hellbergska lånet", men Viktor tycker att Hellberg inte borde ha så bråttom eftersom Viktor lånade honom pengar i Uppsala (under studietiden?), och att det tog flera år innan Viktor fick tillbaka sina pengar då. Annars okänt.

Rickard, Viktors bror, 20 000?? kronor.

Viktor var skyldig sin bror Rickard pengar. Richard skriver 1905 till sin far att han inte vill bidra till att betala lånet till Petree, eftersom Viktor redan är skyldig honom ca 20000 "som jag väl aldrig får ut". (20000 kronor låter orimligt mycket, det skulle motsvara ca 1 100 000 kr. 2015, och är kanske en felskrift för 2000?)

När Rickard dött 1907 skriver Viktor till deras far (24/11 1907) att han sörjer Rickard mycket, ty han har varit mycket hjälpsam. (Behöver ju inte bara vara ekonomiskt.) Viktor skriver vidare att han vet att han är skyldig Rickard pengar, och undrar hur änkan och barnen har det ställt ekonomiskt. Viktor sänder dem också en del pengar (se brev från Viktor till pappan 8/2 1908), men det är okänt hur mycket.

Pappa Erland Theodor skriver 8/11 1909 till sin son Erland "Jag tror att han sänder pengar till Richards enka, ty han var skyldig Richard".

Elsa, Viktors syster, okänt belopp.

Viktor skickar i brev 23/6 1899 till pappa med £ 10 (180 kronor, motsvarar 10 000 kr. 2015) till Elsa. Detta kan knappast vara annat än betalning eller delbetalning av ett lån, eller möjligen ränta (men i så fall var lånet stort, troligen 3000 kr).

Epilog

Som sagt så verkar Viktor få bättre ekonomi de sista åren före första världskriget, då hans praktik i Dordrecht tycks gå bra, och han börjar äntligen betala av på skulderna. Det är också då han gifter sig. I breven till bröder 1919-1937 (när Viktor är 63-81 år) talas inte längre om pengar eller skulder så det verkar som om Viktors ekonomi nu är stabil; han säger också att han har en god praktik i Johannesburg. Skulderna är troligen betalade (eller möjligen avskrivna). När Viktor dör 1947 så visar bouppteckningen en nettobehållning på £ 3071.6.10 (3071 pund, 6 shilling och 10 pence),²¹ vilket motsvarar ca 45 000 kronor 1947 och knappt 900 000 kronor 2015.

²¹ Främst hans hus i Johannesburg. Viktor och Marthie hade äktenskapsförord så hennes tillgångar är inte medräknade.